

SAŽETAK PRESUDE

CARTER PROTIV RUSIJE PRESUDA VIJEĆA OD 21. RUJNA 2021 ZAHTJEVI BR. 20914/07

*Trovanje i ubojstvo disidenta i prebjega na teritoriju druge države
od strane agenata koji su postupali po uputi tajne službe dovelo je do odgovornosti
tužene države zbog povrede prava na život*

ČINJENICE

Podnositeljica zahtjeva udovica je Aleksandra Valteroviča Litvinenka, koji je prethodno radio u Komitetu za državnu sigurnost SSSR-a (dalje: KGB) te agencijama koje su naslijedile KGB, uključujući rusku Federalnu sigurnosnu službu (dalje: FSB). Nakon što je u javnost izašao s optužbama da je od njega zatraženo provođenje nezakonite operacije, uključujući ispitivanje mogućnosti atentata na g. Berezovskiya, bogatog medijskog tajkuna, g. Litvinenko je zajedno sa svojom obitelji pobjegao iz Rusije, te se nastanio u Ujedinjenoj Kraljevini gdje mu je odobren azil. U sklopu odobrenja političkog azila, obitelj Litvinenko promijenila je prezime u Carter. U Ujedinjenoj Kraljevini nastavio je s aktivnostima razotkrivanja korupcije u ruskim obavještajnim službama te njihovom povezanošću s organiziranim kriminalom. U studenom 2006. godine g. Litvinenko se naglo razbolio, a onda i umro. Po provedenoj obdukciji, utvrđeno je da je uzrok smrti bio akutni radijacijski sindrom uzrokovan vrlo visokim razinama polonija-210 koji je u tijelo unesen gutanjem. Istraga pokrenuta u Ujedinjenoj Kraljevini povodom njegove smrti otkrila je da su, u razdoblju koje je neposredno prethodilo trovanju radioaktivnim polonijem, g. Litvinenka tri puta posjetili dugogodišnji poznanici, gospodin Lugovoy i g. Kovtun, koji su doletjeli iz Moskve u London. Visoka koncentracija polonija-210 pronađena je na svim područjima koje je navedeni par posjetio i gdje su odsjedali. Gospodin Lugovoy, a kasnije i g. Kovtun, u Ujedinjenoj Kraljevini optuženi su za ubojstvo te je za njima raspisana međunarodna tjeralica. Također, opsežna javna istraga¹ koja je provedena u Ujedinjenoj Kraljevini, van svake sumnje je utvrdila da je g. Litvinenko bio otrovan polonijem-210 ispijajući čaj koji su mu dali g. Lugovoy i g. Kovotun, djelujući po uputi FSB-a. U Rusiji je glavni državni odvjetnik pokrenuo domaću kaznenu istragu 2006. godine koja je još uvijek u tijeku.

PRIGOVORI

¹ Sukladno Zakonu o javnoj istrazi iz 2005. ministri u Ujedinjenoj Kraljevini ovlašteni su zatražiti provođenje javnog ispitivanja u slučajevima kada su se dogodili događaji koji su izazvali ili mogu izazvati zabrinutost javnosti. Javne istrage nisu kontradiktorne prirode, već su inkvizicijski postupci, prvenstveno usmjereni ka utvrđivanju istine.

Podnositeljica zahtjeva pred ESLJP-om je prigovorila na temelju članka 2. i 3. Konvencije ističući da je ubojstvo njezina supruga izvršeno pod ovlaštenjem ili uz dopuštenje ruske države te da ruske vlasti nisu uspjele provesti učinkoviti istragu nakon toga.

OCJENA ESLJP-a

Korištenja nalaza i utvrđenja iz javne istrage provedene u Ujedinjenoj Kraljevini

Uvodno, ESLJP je upozorio na propust ruskih vlasti da postupe sukladno članku 38. Konvencije, odnosno obvezi dostavljanja potrebnih dokaza koje je ESLJP zatražio od njih. Naime, unatoč tome što im je ESLJP opetovano uputio zahtjev, ruske vlasti odbile su dostaviti tražene dokumente i dokaze pozivajući se na nacionalni Zakon o kaznenom postupku sukladno kojem je, po njihovoj interpretaciji, zabranjeno otkrivanje bilo kakvog materijala iz spisa predmeta za vrijeme trajanja istrage. S obzirom da je ESLJP u više navrata već sudio da predmetna odredba Zakona o kaznenom postupku ne sadrži apsolutnu zabranu otkrivanja materijala iz spisa predmeta, već utvrđuje samo postupak i ograničenje za takvo otkrivanje (*Musikhanova i drugi protiv Rusije*, stavak 107. te *Sasita Israilova i drugi protiv Rusije*, stavak 145.) te činjenice da ruske vlasti nisu ponudile nikakvo drugo obrazloženje zašto nisu dostavili tražene dokaze, ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede članka 38. Konvencije. Navedeni zaključak, usmjerio je ESLJP ka lakšem prihvaćanju utvrđenja koja su proizašla iz temeljite i sveobuhvatne javne istrage koju su provele vlasti Ujedinjene Kraljevine, a čiju primjenu i dopuštenost u predmetu su osporavale ruske vlasti. No nakon što je istaknuo da je gospodar vlastitog postupka i kao takav ima potpunu slobodu u ocjenjivanju kako dopuštenosti tako i dokazne vrijednosti svakog dokaza koji mu je predočen (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV]², stavak 315., *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV]³, stavak 147.), ESLJP nije pronašao nikakve razloge zbog kojih bi sumnjao u kvalitetu provedene javne istrage u Ujedinjenoj Kraljevini. ESLJP je ujedno smatrao da se nalazi istrage ne mogu obezvrijediti samo zato jer se Rusija suzdržala od korištenja svog prava na sudjelovanje u postupku javne istrage, te je izvješće o istrazi prihvatio kao dokaz.

*Spojivost zahtjeva *ratione loci* i njegova dopuštenost*

S obzirom da je g. Litvinenko otrovan i umro u Ujedinjenoj Kraljevini, čije državljanstvo je imao pored ruskog, ruske vlasti su u predmetu osporile primjenjivost Konvencije *ratione loci* te postojanje jurisdikcije u odnosu na nju. U kontekstu navedenog prigovora, ESLJP je istaknuo da je nadležnost neke države u smislu članka 1. Konvencije prvenstveno teritorijalna, ali da postoje iznimni slučajevi kada ESLJP prihvaća da akti države ugovornice koji su izvršeni ili imaju učinke izvan njezinog državnog područja mogu predstavljati izvršavanje jurisdikcije u smislu tog članka (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 131.). Pri odlučivanju postoji li jurisdikcija u tim iznimnim slučajevima, ESLJP ocjenjuje postoji li i)

² Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#)

³ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#)

stvarna kontrola države nad određenim područjem (prostorni koncept jurisdikcije), te ii) vlast i kontrola državnih agenata nad pojedincima (osobni koncept jurisdikcije). No, kako je pitanje jesu li g. Lugovoy i g. Kovtun djelovali kao agenti države u predmetno vrijeme bilo vezano uz materijalni dio prigovora podnositeljice, končan odgovor o jurisdikciji i dopuštenosti zahtjeva *ratione loci*, u smislu materijalnog aspekta članka 2. Konvencije, ESLJP je dao u okviru analize osnovanosti zahtjeva.

S druge strane dio zahtjeva podnositeljice koji se odnosio na postupovni aspekt članak 2. Konvencije, ESLJP je utvrdio dopuštenim. Naime, sukladno praksi ESLJP-a ([Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske](#) [VV]⁴, stavci 188.-189.), samostalna i autonomna obveza provođenja učinkovite istrage prema članku 2. Konvencije može stvoriti pozitivnu obvezu za državu čak i onda kada se smrt dogodila izvan njezine teritorijalne nadležnosti. Stoga je u opisanom slučaju, samo pokretanje kaznene istrage od strane istražnih ili sudskih tijela tužene države, dovoljno za uspostavljanje tzv. „jurisdikcijske veze“ u smislu članka 1. Konvencije između te države i žrtvinih rođaka koji pokrenu postupak pred ESLJP-om. S obzirom na to da su ruske vlasti pokrenule vlastitu kaznenu istragu o smrti supruga podnositeljice zahtjeva prema odredbama domaćeg zakona, prema utvrđenju ESLJP-a nije upitno da je između Rusije i podnositeljice zahtjeva uspostavljena opisana „jurisdikcijska veza“. Također, za ubojstvo supruga podnositeljice okrivljena su dvojica ruskih državljana koji su u Rusiji uživali ustavnu zaštitu od izručenja i na koje ograničenje su se ruske vlasti pozvale kada su odbile izručenje jednog od njih Ujedinjenoj Kraljevini. Na taj način ruske vlasti zadržale su isključivu nadležnost nad pojedincem koji je optužen za ozbiljno kršenje ljudskih prava, a što predstavlja poseban aspekt pri utvrđivanju jurisdikcije države prema članku 1. Konvencije u smislu prigovora podnositeljice zbog propusta provođenja učinkovite istrage ([Hanan protiv Njemačke](#)⁵ [VV], stavak 142.). Slijedom navedenog, ESLJP je odbio prigovor ruskih vlasti o nespojivosti zahtjeva podnositeljice *ratione loci* s Konvencijom te pristupio ocjeni osnovanosti.

Osnovanost

Postupovni aspekt članka 2. Konvencije

Relevantna načela kojima je utvrđena osnovna svrha i postupovna obveza provođenja učinkovite istrage, ESLJP je detaljno razradio u svojoj sudskoj praksi ([Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske](#) [VV]⁶, stavci 172.-175.). Stoga, iako obveza provođenja učinkovite istrage predstavlja obvezu sredstava a ne rezultata, ona mora *inter alia* biti: odgovarajuća kako bi mogla poslužiti za utvrđivanje činjenica i, gdje je to moguće, dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih; vlasti moraju poduzeti razumne i dostupne mjere kako bi osigurale dokaze koji se tiču predmeta; zaključci istrage moraju se temeljiti na detaljnoj, objektivnoj i nepristranoj analizi svih relevantnih elemenata.

⁴ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#)

⁵ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#) u okviru publikacije Pregled prakse siječanj – travanj 2021.

⁶ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#)

S obzirom na to da u predmetu podnositeljice nije sporno da su ruske vlasti pokrenule istragu nakon smrti njezina supruga, ključno pitanje koje se postavilo pred ESLJP-om, u smislu osnovanosti postupovnog dijela zahtjeva bilo je: je li istraga bila učinkovita i jesu li ruske vlasti bile odlučne identificirati i kazнено goniti odgovorne osobe.

ESLJP je istaknuo da su mu ruske vlasti dostavile pregled istražnih radnji koje su poduzele u postupku, no da su ujedno protivno članku 38. Konvencije odbile surađivati s ESLJP-om jer unatoč traženju materijala, nisu ESLJP-u dostavili tražene materijale iz spisa predmeta. Zbog navedenog propusta, ESLJP nije mogao samostalno utvrditi točne okolnosti predmeta te je na tuženu državu prešla obaveza ponuditi uvjerljiva objašnjenja i čvrste dokaze kojima bi osporila navode podnositeljice zahtjeva (*Mansuroğlu protiv Turske*, stavak 80.). Stoga je u predmetu podnositeljice, teret dokaza provođenja učinkovite istrage bio na ruskim vlastima, a što one, prema utvrđenju ESLJP-a, nisu uspjele dokazati. Čak i više od toga, odbijanjem suradnje s vlastima Ujedinjene Kraljevine i davanjem nepotkrijepljenih informacija, ruske vlasti pokušale su opstruirati njihove napore da utvrde činjenice i u vlastitom postupku.

U odnosu na tvrdnje ruskih vlasti da je istraga u ovom predmetu imala transnacionalnu komponentu i da sve eventualne propuste koji su nastali tijekom istrage treba pripisati Ujedinjenoj Kraljevini koja je odbila njihov zahtjev za međunarodnu pravnu pomoć, ESLJP je napomenuo da Ujedinjena Kraljevina nije obuhvaćena zahtjevom podnositeljice te ESLJP nije pozvan ispitivati postupanje njezinih vlasti i tijela. Ipak, predmetna tvrdnja nije udaljila ESLJP od zaključka da ruske vlasti nisu provele učinkovitu istragu. Naročito zato što ruske vlasti ESLJP-u nisu dostavile ni presliku spisa provedene kaznene istrage niti zahtjev upućen Ujedinjenoj Kraljevini za pružanje međunarodne pravne pomoći, zbog čega je ESLJP-u bilo nemoguće utvrditi jesu li zatraženi materijali u posjedu Ujedinjene Kraljevine bili neophodni za napredak njihove istrage. Predmetnom propustu ESLJP je pridao poseban značaj. Naime, u trenutku kada je Ujedinjenoj Kraljevini upućen zahtjev za pružanjem međunarodne pravne pomoći, ruske vlasti su već došle do zaključka da nije bilo curenja ili krađe polonija-210 iz njihovih pogona za proizvodnju, te da g. Lugovoja i g. Kovtuna nisu krivi za smrt g. Litvinenka. Ujedno, ESLJP je indikativnim smatrao i činjenicu da ruske vlasti ni na koji način nisu razmatrale mogućnost ukidanja parlamentarnog imuniteta g. Lugovoju, koji je postao član ruske Dume dva mjeseca nakon podizanja optužnice protiv njega u Ujedinjenoj Kraljevini. Iako parlamentarni imunitet nije predstavljalo apsolutnu zapreku kaznenom progonu, jer je mogao biti ukinut uz suglasnost donjeg doma parlamenta, ESLJP nije pronašao nikakve dokaze koji bi ukazali da su ruske vlasti uopće pokušale istražiti tu mogućnost.

Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio da provedena istraga od strane ruskih vlasti zbog ubojstva g. Litvinenka nije bila učinkovita te je stoga došlo do povrede postupovnog aspekta članka 2. Konvencije.

Materijalni aspekt članak 2. Konvencije

Kao što je prethodno već istaknuto, jurisdikcija neke države izvan njezinog teritorija predstavlja iznimku te će ESLJP postojanje jurisdikcije u smislu članka 1. Konvencije utvrditi ako ocijeni

da postoji: i) prostorni koncept jurisdikcije, te ii) osobni koncept jurisdikcije. Sukladno ocjeni ESLJP-a, u predmetu podnositeljice, drugi kriterij bio je ključan za utvrđivanje jurisdikcije Rusije pa onda i povrede materijalnog aspekta članka 2. Konvencije.

Naime, prema osobnom konceptu jurisdikcije, jurisdikcija neke države ne uspostavlja se zbog kontrole koju država provodi nad fizičkim prostorijama u kojima se pojedinci drže, već zbog fizičke moći i kontrole koju nad dotičnom osobom imaju agenti države koji djeluju izvan njenog teritorija (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 136.). Dodatno, u recentnoj presudi *Gruzija protiv Rusije (II)*⁷ (stavci 130.-131.), ESLJP se pozvao na predmete⁸ koji su se ticali kontrole nad pojedincima koju su vršile oružane snage ili policija tužene države u inozemstvu, a zbog čijeg djelovanja su pogođene osobe dovedene pod vlast i/ili učinkovitu kontrolu tužene države preko njezinih agenata. Iako su se ti predmeti odnosili na djelovanja oružanih snaga tuženih država na ili u blizini njihovih državnih granica, ESLJP je smatrao da načelo izvanteritorijalne nadležnosti treba postojati i kada izolirane i specifične radnje agenata države, koje uključuju element neposrednosti i blizine, dovode do ciljanih, ubojstava izvršenih bez suđenja, u drugoj državi članici mimo ratnih operacija. Ovakav pristup, u skladu je s člankom 15. stavkom 2. Konvencije koji ne dopušta nikakvo derogiranje članka 2. Konvencije, osim u odnosu na smrtna stradavanja koja su posljedica zakonitih ratnih djelovanja.

Slijedom navedenog, za utvrđivanje povrede materijalnog aspekta članka 2. Konvencije ključnim su se pokazala dva povezana pitanja:

- i) je li atentat na g. Litvinenka predstavljao izvršenje fizičke moći i kontrole nad njegovim životom, a koji je uključivao element neposrednosti i blizine; te
- ii) jesu li atentat izveli pojedinci koje se može smatrati agentima države.

ESLJP je naznačio da okolnosti vezane za smrt g. Litvinenka više nisu bile predmet nagađanja i pretpostavki. Prema ocjeni ESLJP-a, van svake sumnje je utvrđeno da je g. Litvinenko bio otrovan polonijem-210, rijetkim radioaktivnim izotopom, te da su mu otrov dali g. Lugovoy i g. Kovtun. Svaki drugi navod ili tvrdnju u tom smislu, ESLJP je odbacio.

Analizirajući pitanje je li atentat gospodina Litvinenka predstavljao izvršenje fizičke moći i kontrole nad njegovim životom s elementom neposrednosti, ESLJP je istaknuo da raspoloživi dokazi ukazuju da je izvršeni atentat na g. Litvinenka predstavljao složenu i pomno planiranu operaciju te da g. Litvinenko nije slučajno popio čaj koji je sadržavao radioaktivni element. Navedeno je prema ocjeni ESLJP-a utvrđeno van svake sumnje, kao i činjenica da su g. Lugovoy i g. Kovtun znali da u čajnik stavljaju smrtonosni otrov koji su prethodno donijeli sa sobom, i koji su u više navrata pokušali podmetnuti u hranu i piće g. Litvinenku. Stoga, g.

⁷ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#) u okviru Pregleda prakse koju je pripremio Ured zastupnika

⁸ *Soering protiv Ujedinjene Kraljevine* (stavak 86.), *Banković i drugi protiv Belgije i drugih* [VV] (stavak 66.), *Ilascu i drugi protiv Moldavije i Rusije* (stavak 311.).

Litvinenko nije mogao učiniti ništa da izbjegne tu situaciju te je bio pod neposrednom fizičkom kontrolom g. Lugovoya i g. Kovtuna koji su imali stvarnu moć nad njegovim životom.

Također, ESLJP je smatrao utvrđenim da su g. Lugovoy i g. Kovtun djelovali po uputama FSB-a kada su g. Litvinenku stavili radioaktivni polonij u piće. Navedeno utvrđenje potvrđuje kako činjenica da nije postojao nikakav osobni animozitet ili sukob između počinitelja i oštećenika tako i sredstvo koje je odabrano za usmrćivanje g. Litvinenka. Naime, korištenje polonija-210 snažno ukazuje da su g. Lugovoy i g. Kovtun djelovali kao agenti i uz potporu tužene države koja im je omogućila pribavljanje tako rijetkog i teško dostupnog radioaktivnog elementa.

Konačno, iako je postojala teoretska mogućnost da je atentat na gospodina Litvinenka predstavljao samo operaciju koja je pošla po zlu, koja ne bi uključivala odgovornost Rusije, sve informacije za potvrđivanje takve teorije bile su nedostupne ESLJP-u i s njima su raspolagale isključivo ruske vlasti. U tim okolnosti, te uzimajući u obzir činjenicu da su ruske vlasti odbile izručiti g. Lugovoya i g. Kovtuna, pozivajući se na ustavnu zaštitu od izručenja, teret dokaza bio je prebačen na vlasti te države od kojih se očekivalo da provedu detaljnu istragu o toj mogućnosti, a što su ruske vlasti odbile učiniti. Zapravo, ruske vlasti nisu pokazale nikakvo nastojanje da se u predmetu utvrde bilo kakve činjenice, jer su pored propusta provođenja učinkovite istrage odbili bilo kakvu suradnju u tom smislu i s Ujedinjenom Kraljevinom i s ESLJP-om.

Stoga, razmotrivši oba relevantna pitanja za utvrđenje povrede materijalnog aspekta članka 2. Konvencije, ESLJP je zaključio da su g. Lugovoy i g. Kovtun djelovali kao agenti države kada su otrovali g. Litvinenka te da su pritom nad njim imali neposrednu fizičku moć i kontrolu nad njegovim životom dovoljnu za uspostavljanje jurisdikcijske veze s tuženom državom u smislu članka 1. Konvencije. Sukladno navedenom, ESLJP je odbacio prigovor tužene države o nedopuštenosti zahtjeva *ratione loci*.

Ujedno, a kako tužena država nije ni nastojala tvrditi da se smrt g. Litvinenka može opravdati pozivanjem na bilo koju od iznimaka predviđenu stavkom 2. Konvencije, ESLJP je utvrdio povredu i materijalnog aspekta tog članka.

PRAVEDNA NAKNADE

100.000 EUR na ime nematerijalne štete

22.500 EUR na ime troškova izdataka

Ovaj sažetak izradio je Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sažetak ne predstavlja službeni dokument Europskog suda za ljudska prava te ne obvezuje taj Sud.

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.